

Fra Crystal Palace til Athen

OL og verdensudstillingerne.

af Jørn Hansen

»Generelt er det temmelig vanskeligt at vide, hvorfor og hvorledes en idé bliver født. Omkring de Olympiske Lege eksisterer dette problem imidlertid ikke. Idéen om disses genfødsel var ikke en flygtig tanke; men var den logiske kulmination for en stor bevægelse. Det nittende århundrede oplevede, at prøver i fysisk udfoldelse dukkede op overalt. Ved århundredets start var det i Tyskland og Sverige; midt i århundredet var det i England og ved dets afslutning i USA og Frankrig. På samme tid havde de store opfindelser, jernbanerne og telegrafer forkortet afstandene, og menneskeheden var nået til et nyt udviklingstrin. Menneskene blandede sig, de lærte hinanden bedre at kende og begyndte straks at sammeligne sig med hinanden. Hvad én opnåede, stræbte den anden umiddelbart også efter. Verdensudstillinger bragte til et sted på kloden produkter fra de fjerneste lande. Litterære og videnskabelige kongresser bragte de mest forskellige intellektuelle kræfter sammen. Hvorfor skulle så ikke også atleter søge at mødes, når nu kappestriden er atletikkens basis, ja i realiteten grundlaget for dens eksistens.« (Pierre de Coubertin, Athen 1896).

Ovenstående skrev Coubertin i april måned 1896 umiddelbart efter afholdelsen af de Olympiske Lege i Athen. Om det var de første lege i nyeste tid, vil jeg vende tilbage til. Citatet stammer fra en introduktion til en publikation om legene i Athen og er et af de få steder, hvor Coubertin forsøger at sætte legene ind i en historisk-materiel sammenhæng. I senere taler, artikler og skrifter har Coubertin været alt andet end entydig om, hvorfra han hentede sin inspiration til genfødslen af de Olympiske Lege. Generelt har han tillagt inspirationen fra den engelske sport og udgravningerne af Olympia størst betydning.

Denne artikel vil ikke generelt beskæftige sig med Coubertins inspirationskilder, men udelukkende fokusere på de Olympiske Lege som et *tidstypisk fænomen*, som en del af det 19. århundrede.

De Olympiske Lege i Athen 1896 vil, selvom de umiddelbart var en ren sportslig foreteelse, i denne sammenhæng blive opfattet som atleternes *verdensudstilling*. Legene i 1900 i Paris, i 1904 i St. Louis og 1908 i London var alle knyttet til en verdensudstilling. Spredt over hele sommeren, som var perioden for verdensudstillingen, druknede sportslegene imidlertid i verdensudstillingernes menneskemylder. Først i 1912 i Stockholm blev legene løst fra deres egentlige sammenhæng. I 1906 havde man dog i Grækenland afholdt

Olympiske Lege uden om den Olympiske Komité, der blev dannet i 1894 forud for legene i Athen. Legene i Stockholm var en sportslig succes, men blev på grund af 1. verdenskrig først fulgt op i 1920, hvor man på ny næsten måtte begynde forfra med at bygge idéen om de Olympiske Lege op. Med OL i Berlin 1936 nåede sportslegene en størrelse og succes af hidtil ukendte dimensioner. Igen bremsede en verdenskrig den olympiske idées udbredelse. Først i perioden efter 2. verdenskrig er det lykkedes for den olympiske bevægelse af stabilisere sig – på godt og ondt. I dag er de Olympiske Lege enkeltstående. Verdensudstillingerne er døende. Menneskenes evne til at frembringe »teknisk – vidunderligt« ødelæggelsesmateriel behøver ikke udstilles. På dette område har menneskenes fremskridtstro lidt et knæk, men den ideelle tanke om ubegrænset ekspansion, om citius – altius – fortius (hurtigt, højere, stærkere) fortsætter i sporten.

Olympiske lege før 1896

I adskillige publikationer beskrives udviklingen fra de antikke Olympiske Lege til de moderne Olympiske Lege på følgende måde:

»De kristne kejsere lukkede antagelig legene i 393 e. Kr., og Olympia gik i forfald. Det antikke Grækenlands mest ærværdige helligdom blev glemt, og i århundreder blev stedet kun besøgt af får og hyrder, indtil den tyske arkæolog Ernst Curtius for alvor i 1875 kunne begynde at afdække det Olympia, som i dag er blevet mødested for tusinder af turister.

Ikke alene genskabte udgravningerne det antikke Olympia, men de førte også til, at franskmænden, Baron Pierre de Coubertin genindstiftede de olympiske lege, som for første gang i vor tid kunne fejres i Athen i 1896.

(Sfinx 1980).

Med den nyeste forskning kan man dog sætte et stort spørgsmålstejn ved ovenstående opfattelse. Alle ved, at det generelt er et problem at tilskrive enkeltpersoner en alt for stor rolle i historien. Men den moderne olympiske bevægelse har haft behov for at skabe myter, og en af myterne har været koncentreret om Coubertins personlige betydning for den olympiske bevægelse. Bedst eksemplificeret ved at Coubertins legeme blev begravet i Lausanne, mens hans hjerte blev overført til den olympiske helligdom i Olympia.

De Olympiske Lege i Athen 1896 var ikke de første i nyere tid. Allerede et skrift dateret så langt tilbage som den 11. januar 1636 fortæller os om »Cotswold Games« også kaldet »Olympick Games upon Cotswold–Hills«. Initiativtager til legene var Robert Dover (1582–1652). Dover var en velhavende kongetro katolsk advokat. Han iscenesatte sit »sportsstævne« i landlige omgivelser og formåede at trække mange tilskuere helt fra London til de årlige lege. Idéen om sammenhængen mellem sport og det olympiske var således tydelig.

Hvorledes idéen nåede til Robert Dover, kan vi ikke vide, men vi ved, at det »Olympian« blev anvendt af Shakespeare i 1592 og af mange senere for-

fattere. Vi ved også, at den engelske overklasse i forlængelse af renessancen i Italien generelt beundrede det klassiske Grækenland. I forbindelse med Cotswolds Olympiske Leges indstiftelse, digtede en mand ved navn Michael Drayton følgende:

*As those brave Grecians in their happy dayes,
On Mount Olympus to their Hercules
Ordain'd their Games Olimpik, and so nam'd
Of that Great Mountane; for thos pastimes fam'd:
Where then their able Youth, Lept, Wrestled, Ran,
Threw the arm'd Dart: and Honour'd was the Man
That was the Victor;*

I 1636 var man ikke klar over den rette sammenhæng mellem Olympia på Pe-loponnes og sagnet om kong Pelops grav, man vidste således heller ikke, hvor de græske Olympiske Lege var blevet afholdt; men at der var en sammenhæng, var man klar over.

Sandsynligvis har man ved at henhøre til de græske olympiske lege villet sætte de traditionelle engelske folkefester ind i en ny ramme. I løbet af det 17. århundrede tog man flere steder i England initiativ til at genføde disse traditionelle lege. Cotswolds Olympiske Lege var absolut det mest succesrige initiativ. Selvom der ofte forekom langvarige pauser mellem legene, eksisterede Cotswolds Olympiske Lege, der senere blev kendt som Dover's Game, helt frem til 1857.

Man har ikke kunnet iagttage nogen klar forbindelseslinie mellem Cotswolds Olympiske Lege og legene i Athen 1896. Vi skal længere op i historien for at kunne afdække en række tydeligere forbindelseslinier. Det borgerlige samfunds filantropiske gymnastik og industrisamfundets sport skaber nogle af de vigtigste forudsætninger for de moderne Olympiske Lege. Der findes talrige eksempler på en tankemæssig sammenkædning af det antikke Grækenland og disse nye former inden for kropskulturen.

I oplysningstraditionens filantropiske gymnastik var idéen om legemskulturens opdragende funktion udgangspunktet. Det bedste fra det antikke Grækenland skulle integreres i det moderne Vesteuropas opdragelsesprincipper. Gymnastikbevægelserne i Frankrig, Tyskland, Tjekkoslaviet og andre steder havde dette som udgangspunkt.

I England mødtes den nye sportsbevægelse i løbet af det 19. århundrede år efter år til stævner, benævnt olympiske lege. I Canada og USA blev afholdt sportsstævner efter mønsteret fra antikken. I Grækenland tilbød en rig korngrossist, Evangelios Zappas, i 1858 at bygge et stadion nær Panathenia og der afholde olympiske lege hvert fjerde år. I det 19. århundrede blev der afholdt adskillige »olympiske lege« før legene i Athen 1896.

Følgende oversigt viser nogle af de vigtigste:

1844 – Montreals Olympiske Lege, Canada.

1849 – Dr. W.P. Brookes' Olympiske Lege uden for landsbyen Much Wenlock i Shropshire, England. En tilbagevendende begivenhed i mere end fyrre år.

1859 – De første olympiske lege i Athen, iscenesat af Evangelios Zappas.

1862 – Første olympiske festival i Liverpool ved Liverpool Athletic Club.

1863 – Anden olympiske festival i Liverpool...

1864 – Tredie olympiske festival i Liverpool....

1866 – Første olympiske festival i Llandudno i Wales, arrangeret af Athletic Society of Great Britain.

1867 – Anden olympiske festival i Liverpool, arrangeret af Athletic Society of Great Britain.

1870 – De olympiske lege nummer to i Athen.

1875 – De tredie olympiske lege i Athen.

1888 – De fjerde olympiske lege i Athen.

Længe før 1896 var det antikke Grækenland og den moderne legemskultur forbundet. Blot manglede der en international iscenesættelse, de hidtidige lege var enten lokale, regionale eller, hvis de var store, højst nationale. Fra midten af det 19. århundrede blev man dog mere og mere fortrolige med international iscenesættelse og udstilling. Verdensudstillingen Crystal Palace i London var også en forløber for de moderne olympiske lege.

Verdensudstillingerne

Verdensudstillingen i Crystal Palace blev i avisen the Spectator meget dækkende kaldt for »industriens olympiske lege«. De første bestræbelser på at fremvise, hvad mennesket som en følge af den industrielle revolution var i stand til, startede i slutningen af 1830'erne. Generelt fastlægger man for Englands vedkommende den første fase i den industrielle revolution til perioden ca. 1780 – ca. 1840. På det tankemæssige plan hænger udstillingerne derfor sammen med den kolossale tiltro til menneskelig formåen. Den industrielle revolution frembragte tanken om »The Unbound Prometheus«, om den grænseløse ekspansion.

Den første udstilling var national og blev afholdt i Manchester i juleferien 1837. Udstillingen blev en succes, og idéen om at holde udstillinger bredte sig hurtigt over hele England. I Manchester blev der fra 1837 til 1842 afholdt fire udstillinger med mere end 300.000 besøgende.

I 1840 var der til udstillingen i Leeds alene 200.000.

Udstillingerne gjorde et kolossalt indtryk på folk. I en rapport fra udstillingen i Manchester i 1839 berettes følgende historie: En lettere påvirket arbejder fik, selvom berusede mennesker ikke havde adgang, alligevel tilladelse til

at bese udstillingen. Han var der længe og blev tydeligvis mere og mere ædru, mens han beså udstillingen. Til sidst da han gik ud, blev han spurgt om, hvad han syntes om udstillingen. Han svarede, at han var så begejstret, at han ville hente sin kone og sine børn. Det gjorde han, og efter at alle havde været der i tre en halv time, blev han igen spurgt, om han kunne lide samlingen. Med tårer i øjnene svarede han, at han aldrig i sit liv havde regnet med at skulle opleve at se en så storslået udstilling. (Thosio Kusamitsu 1980).

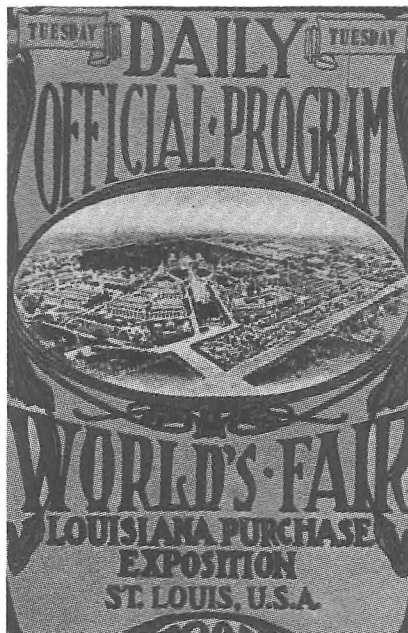
I takt med at udstillingstanken bredte sig, blev flere og flere områder gjort til genstand for udstillinger. De første udstillinger var en fremvisning af håndværk og handel og af mekanisk og teknisk formåen. Senere fulgte kunsten og litteraturen. Og til sidst fulgte ud fra datidens tankegang kuriøse fremvisninger af fremmede folkeslag.

Crystal Palace 1851 var som første verdensudstilling en imponerende udstilling af menneskelig formåen. Mere end seks millioner mennesker så, hvad den Victorianske kultur havde nået af industrielle og moralske fremskridt. De udstillede genstande konkurrerede med hinanden, og der blev som senere ved de olympiske lege uddelt medaljer.

Til verdensudstillingen i London kom også Napoleon III og hermed var startskuddet givet til udstillingerne i Paris. Den første kom i 1855, en større fulgte

Plakat fra en gymnastikopvisning ved den anden Olympiske Lege, Paris 1900.

Plakat fra verdensudstilling i forbindelse med de tredje Olympiske Lege i St. Louis 1904.

i 1867. Konkurrencerne bredte sig til også at omfatte de bedste sociale foranstaltninger for arbejderne. 1878 udstillingen var den første, som Courbertin 15 år gammel sammen med 16 millioner andre overværede. Udstillingen skulle overbevise såvel franskmændene som de andre nationer om, at den franske republik havde helet sårene fra 1871 (nederlaget til Tyskland og borgerkrigen i Paris, Pariserkommunen) og påny var i stand til i teknisk og intellektuel formåen at måle sig med den øvrige verden.

Efterhånden blev hver udstilling en generalprøve for den næste. Allerede i 1880 begyndte man på forberedelserne til århundredets udstilling i Paris. I 1889 – hundrede år efter den store franske revolution – skulle Frankrig vise verdenen, hvad republikken havde drevet det til.

Paris 1889

På trods af økonomiske og politiske problemer i forberedelsesfasen blev verdensudstillingen i 1889 en kæmpesucces. Mere end 32 millioner mennesker besøgte udstillingen. Næsten alt tænkeligt var udstillet. Fra industriprodukter, kunst og litteratur over Buffalo Bills Wild West Show til et populært etnologisk zoo med forskellige folkeslag i deres »naturlige omgivelser«. Udstillingen rummende såvel prestigeprojekter som deciderede karnevalistiske indslag.

Åbningen af verdensudstillingen blev iscenesat ved hjælp af to optog. På førstedagen valfartede en procession til Versailles, hvor der bl.a. blev afholdt en militærparade. Anden dag var dagen for den egentlige åbningsceremoni: Den 6. maj blev et optog ført ned af Champs-Élysées over pont d'Iéna, gennem Eiffeltårnets buer frem til symbolet for republikken Marianne-figuren ved domkirken. Der overværende en kæmpe skare, hvorledes premierminister Tirard »præsenterede« udstillingen for præsidenten, der til gengæld lovpriste Republikken og det århundrede, der havde startet en ny æra i menneskehedens historie. Statuen blev indviet, Marseillaisen afsunget, og til sidst blev udstillingen erklæret for åben. (MacAloon s. 136/37).

Courbertin har selv beskrevet, at han overværede åbningsceremonien ved verdensudstillingen i 1889. Ligheden med ritualerne ved åbningen af de olympiske lege er da også slående. Især indmarchceremonierne med flaget og hymnen og åbningen ved det pågældende lands statsoverhoved ligner til forveksling ceremonien den 6. maj 1889.

Også den ceremonielle handling med overrækkelsen af medaljer til de olympiske leges vindere stammer efter al sandsynlighed fra verdensudstillingerne. Uddelingen af medaljer var selvfølgelig en gammel tradition i militæret, blandt kunstnere og ved hoffet; men som tidligere beskrevet fik vinderne af konkurrencerne inden for industrien allerede ved nogle af de første udstillinger tildelt medaljer.

Den officielle medalje ved verdensudstillingen og de olympiske lege i Paris 1900 viser Republikkens Marianne overrække en krans til det skabende menneske, Homo Faber, der sidder med sit værktøj i den opgående sol. Udseendet af den olympiske medalje blev først endelig fastlagt i 1928 og viser med det antikke Colosseum som baggrund en græsk gud skænke den olympiske sejrskrans til en atlet.

I forbindelse med verdensudstillingen blev der afholdt 69 kongresser om alt fra livredning til socialisme. En af kongresserne, som blandt andre Coubertin var initiativtager til, var om legemsøvelser. Der blev afholdt fem sessioner: En om ridning, en anden om gymnastik og skydning, en tredje om roning og svømning, en fjerde om vandresport og en femte, hvor Coubertin præsenterede sit overblik over den engelsk – talende verden.

Der blev arrangeret uformelle opvisninger inden for forskellige sportsgrene, uden at disse dog i menneskemylderet vakte synderlig opsig.

Ikke desto mindre gav 1889-udstillingen Coubertin de første erfaringer med legemsøvelser knyttet til en større international festival, der viste fremskridtet inden for industri, videnskab og kunst. Gennem en rituel og symbolsk iscenesættelse lykkedes det at fremstille opdagelser og fremskridt på en måde, som hverken bøger eller museer var i stand til.

Citius – Altius – Fortius.

I citatet, der indleder denne artikel, beskrev Coubertin de olympiske lege som en logisk kulmination på en stor bevægelse. Bevægelsen kan også benævnes fremskridtet i det 19. århundredes Vesteuropa. Sammenhængen med industrisamfundets ekspansion såvel vækstmæssigt som geografisk og den menneskelige formåen kan i denne sammenhæng også anskueliggøres ved at analysere Eiffel-tårnet ud fra de olympiske idealer.

Det 300 meter høje Eiffel-tårn var 1889-udstillingens ikon. Tidligere udstillinger havde også opført imponerende bygningsværker, men de fleste havde som bygningerne i Crystal Palace en brugsfunktion i forhold til udstillingerne. Eiffel-tårnets funktion var symbolsk, det var et monument for sammensmeltningen af ingeniørarbejde og bygningskunst, det overskred kløften mellem livet og kunsten, mellem skabertrangen og kulturen. For første gang skulle en jernbygning ikke ligne en bygning af sten eller en bygning af antikken. Det var en nøgen konstruktion, der fremviste sine nitter og støbte linier. Det var et rent industriprodukt frembragt af og formet af mennesker.

Bygmesteren ingeniøren Alexandre Gustave Eiffel (1832–1923), der senere fik tildelt en medalje for sine jernkonstruktioner (bl.a. broen over Duoro ved Oporto og sluseprojektet ved Panama-kanalen), begyndte på tårnet i januar 1887 og var færdig i marts 1889. Materialet var svejsejern, vægten på 7000

Eiffeltårnet i Paris.

tons, ved monteringen blev kun i ringe grad anvendt fast stillads. Tårnet var beregnet til ved toppen at kunne tåle en påvirkning på 22 cm ved orkan. Udsynet på toppen er i klart vejr 60–70 km.

Modstanderne af tårnets opførelse, der bl.a. talte Alexandre Dumas og Guy de Maupassant blev bragt til tavshed af den kolossale succes monumentet fik under udstillingen. 1.968.287 besøgende betalte næsten 10 mill. franc, kostprisen på 5,5 mill. var hurtigt tjent ind. Tårnet var med til at sætte den ene rekord efter den anden.

Citius – altius – Fortius; hurtigt – højere – stærkere er en sammenfatning af de moderne olympiske leges idealer. Idealder der indirekte findes i Eiffel-tårnet. Under den industrielle revolutions anden fase fra ca. 1840–1895 blev stålet identisk med styrke og ekspansion; især anlægget af store jernbanenettet satte helt nye rammer for opfattelsen af hastigheder. Alene det materiale, Eiffel-tårnet blev opført af, var forbundet med en hidtil ukendt dynamik.

Eiffel-tårnet var med sine 300 meter mere end dobbelt så højt som noget samtidig bygningsværk, alligevel kunne man med en hydraulisk elevator i løbet af kort tid nå den øverste platform. Den 7000 tons tunge stålkonstruktion udstrålede med sin opadstræbende bevægelse på en gang en kolossal styrke og en uhørt elegance. En attråværdig målestok for manganen atlet.

Verdensudstillingerne var med til at sætte de olympiske principper. Ekspansion uden grænser. Bevægelsen blev sat i gang af mennesker, men blev fanget i sin egen dynamik, så meget at bevægelsen også blev i stand til at fortsætte bag om menneskene. Det 19. århundredes mennesker var stolte af bevægelsen. Det 20. århundredes mennesker har vendt sig mere og mere kritisk imod bevægelsen. Kun inden for sporten og den olympiske bevægelse er man stadig entydige tilhængere af ekspansionens principper.

Citius – Altius – Fortius. Koste hvad det må, eller hvad?

Litteraturliste

- Andersen, Axel Lundquist/Budtz-Jørgensen (red): Dansk Sportsleksikon. Standard Forlaget København 1945.
- Bendtsen, Margit m.fl.: Den græske olympiade. Sfinx Århus 1980.
- Carr, G.A.: Tje Spartakiad: Its Approach and Modification from the Mass Displays of the Sokol. I Canadian journal of history of sport. Vol. 18 nr. 1.
- Coubertin, Pierre de: The International Olympic Games. I Beck, CH (ed): Les Jeux Olympiques, Athen 1896.
- Eichel, Wolfgang: Illustrierte Geschichte der Körperkultur. Sportsverlag Berlin 1893.
- Fleury, M. m.fl.: Paris. Flammarion Paris 1974.
- Hansen, Jørn: »Det marxiske revolutionsbegreb«, Århus Universitet 1984.
- Halkier, Henrik m.fl.: Vive la France! Vive la République! Den Jyske Historiker nr. 38–39 1986.
- Hermann, Aage og Andersen, Evald (red): Den Danske Idræts Bog. Dansk Haandbogs Forlag, København 1935.88
- Hobsbawm, E.J.: »Kapitalens tidsalder 1848–1875«, Pax Oslo 1978.
- Kusamitsu, Toshio: Great Exhibitions before 1851. I History Workshop nr. 9 1980.

- Landes, David S.: The Unbound Prometheus. Technological Change and Industrial Development in Western Europe from 1750 to the Present. Cambridge University Press 1972.
- MacAloon, John J.: This Great Symbol. Pierre de Coubertin and the Origins of the Modern Olympic Games. The University of Chicago Press, Chicago 1981.
- Redmond, G.: Prologue and Transition: The »Pseudo-Olympics« of the Nineteenth Century. I Segrave/Chu (ed): Olympism. Human Kinetics, Champaign Illinois 1981.
- Ruhl, Joachim K: The »Olympic Games« of Robert Dover 1612-1984 i Muller/Ruhl (ed): Olympic Scientific Congress Sport History 1984. Schors Verlags Gesellschaft Niedernhausen 1985.
- Sandblad, Henrik: Olympia och Valhalla. Idèhistoriska aspekter av den moderna idrottrorelsens framvaxt. Almquist & Wiksell. Stockholm 1985.
- Schreiber, Herman: 6mal Paris. R. Piper & Co Verlag, Munchen 1981.

Jørn Hansen, lic. phil. i historie, ansat som adjunkt ved Institut for Idræt, Odense Universitet.

Illustrationerne er taget fra:

1. »Illustrierte Geschichte der körperkultur«, Sportsverlag Berlin, 1983.
2. »Paris«, Flammersion.